

OVER BLOEMETJES EN BIJTJES Wat weten kinderen van 2 tot en met 6 jaar over seksualiteit?^o

Sonja N. Brilleslijper-Kater¹ en Herman E.M. Baartman²

Tot op heden is weinig bekend over wat jonge kinderen weten van seksualiteit. Het exploratieve onderzoek dat in dit artikel wordt besproken suggereert dat de kennis over seksualiteit van 'normale' twee- tot en met zesjarigen, dat wil zeggen kinderen ten minste een gemiddeld IQ en zonder ervaringen met seksueel misbruik, gering is. Deze blijft beperkt tot de basiskennis van sekseverschillen, geslachtsidentiteit, primaire geslachtsdelen en de (niet seksuele) functies van de genitaliën. Kennis over geboorte, voortplanting en geslachtsgemeenschap is beperkt en neemt af in de volgorde van de genoemde items. De kennis neemt toe met de leeftijd; verschil in kennis tussen jongens en meisjes is nihil.

Naar seksualiteit -en met name de kennis daarover- bij jonge kinderen³ is tot op heden weinig onderzoek gedaan. Het schaarse onderzoek naar kennis over seksualiteit van jonge kinderen dat tot op heden verricht is stamt merendeels uit de eerste helft van de 20e eeuw en behandelt theoretische modellen, zoals de psycho-analytische benadering van Freud, de cognitieve benadering van Piaget en de op beide verschenen commentaren. Recente literatuur (vanaf circa 1966) beperkt zich hoofdzakelijk tot een tweetal aspecten, de ontdekking van de (functies van de) genitaliën en geslachtsidentiteit (zie Bem, 1989) en denkbeelden van kinderen over het ontstaan van baby's (zie Moore & Kendall, 1971; Bernstein & Cowan, 1975). In een studie van Kreidler & Kreidler (1966) is naar beide aspecten gekeken⁴.

Inzicht in de kennis over seksualiteit van jonge kinderen is van belang. Zo kan dit naast het voorzien van een leermeester in de wetenschap gebruikt worden bij voorlichtingsprogramma's voor jonge kinderen over seksualiteit, diagnostiek van seksueel misbruik via diagnose van afwijkende kennis over seksualiteit, of het ontwerpen van preventieprogramma's inzake seksueel misbruik. Vaak wordt gesteld dat de kennis die seksueel misbruikte kinderen hebben over seksualiteit afwijkt van wat voor hun leeftijd normaal is. Dit moge zo zijn, maar er is weinig bekend over welke kennis op welke leeftijd normaal is.

Het exploratieve onderzoek dat in dit artikel besproken wordt (Brilleslijper-Kater, 1995) probeert antwoord te geven op de vraag wat leeftijdsadequate seksuele kennis van jonge kinderen is. Bij deze studie is nagenoeg dezelfde onderzoeksmethode gebruikt als de meest recente onderzoeken naar kennis over seksualiteit bij jonge kinderen van Gordon, Schroeder & Abrams (1990) en Volbert (1992).

¹ Drs. S.N. Brilleslijper-Kater, orthopedagoge, is verbonden aan de werkgroep 'geweld in het gezin' van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Pedagogiek, Van der Boerhorststraat 1, 1081 BT Amsterdam.

² Prof. Dr. H.E.M. Baartman, hoogleraar preventie en hulpverlening inzake kindermishandeling. Zie bovenstaand adres.

³ Daar waar we vanaf hier spreken over (jonge) kinderen gaat het om kinderen van 2 tot en met 6 jaar.

⁴ Voor een uitgebreid literatuuroverzicht verwijzen we naar het onderzoeksverslag (Brilleslijper-Kater, 1995).

^o Geaccepteerd voor publicatie 19 september 1996.

Methode

Voor het vinden van een populatie werd om praktische redenen beroep gedaan op kinderdagverblijven en scholen. Zoals veelvuldig in de literatuur wordt beschreven (onder andere Bem, 1989; Volbert, 1992; Gruental Klestadt, 1993) bleek dit echter niet eenvoudig. Naast de diverse praktische redenen die scholen en kinderdagverblijven opgaven om geen medewerking aan het onderzoek te verlenen speelde hierbij ongetwijfeld ook het onderwerp van het onderzoek een rol. Uiteindelijk werden 2 kinderdagverblijven (waarvan 1 met na-schoolse opvang) uit Amsterdam en een school uit Voorschoten bereid gevonden mee te werken. Deelname aan het onderzoek vond uitsluitend na toestemming van de ouders en/of verzorgers plaats*. Aan het onderzoek deden 63 normale, niet seksueel misbruikte kinderen van 2 tot en met 6 jaar mee (31 jongens en 32 meisjes). Tabel 1 toont het aantal kinderen per leeftijdsgroep en sekse.

Tabel 1. Aantal kinderen per leeftijdsgroep en sekse.

leeftijd/sekse	2	3	4	5	6	totaal
♂	3	5	7	6	10	31
♀	5	8	5	8	6	32
totaal	8	13	12	14	16	63

Dat de kinderen niet seksueel misbruikt waren bleek uit het feit dat er geen vermoedens bestonden van seksueel misbruik en dat door de ouders unaniem gesteld werd dat geen van de kinderen ooit seksueel misbruikt was. De kinderen hadden allen minimaal een gemiddeld intelligentieniveau. Dit werd getoetst middels het Gross vormbord. De ouders waren over het algemeen hoog opgeleid, autochtoon en niet behorend tot een bepaalde geloofsgemeenschap.

Elk kind werd afzonderlijk in 'schooltijd' door de onderzoekster geïnterviewd. Tijdens de interviews van ongeveer een half uur werd gebruik gemaakt van 15 platen om de kennis van seksualiteit te meten. De reden dat we hebben gekozen voor het interviewen met behulp van platen is dat dit ons gezien de zeer jonge doelgroep de meest adequate manier leek. Om een inschatting te krijgen van het cognitieve niveau werd het Gross-Vorm bord gebruikt. De Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT) werd gebruikt om de passieve woordenschat in te schatten. Het onderzoek werd gehouden aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst per plaat. Elke plaat begon met een open vraag, waarna enkele gestructureerde vragen volgden. Na 2 neutrale 'warming-up' platen (*familie aan tafel* en *kinderen in bad*) werden de thema's lichamelijke verschillen tussen jongens en meisjes, geslachtsidentiteit en -constantheid en genitaliën en hun functies onderzocht (*aangeklede en naakte jongen/meisje* en *aangeklede en naakte man/vrouw*). Vervolgens kwamen de thema's zwangerschap, geboorte en voort-

* Ouders werden uitgenodigd voor een voorlichtingsbijeenkomst, ontvingen een korte omschrijving van het onderzoek en er werd een feed-back bijeenkomst toegezegd.

planting (zwangere cq barende vrouw), seksueel gedrag van volwassenen (kussende cq geslachtsgemeenschap bedrijvende man/vrouw) en tenslotte grenzen tussen lichamelijke intimiteit en seksuele handelingen (naakt meisje dat de penis van een jongen aanraakt, dokter die een naakt kind onderzoekt, vrouw met haar armen om een naakt jongetje heen waarbij ze zijn penis aanraakt, man over meisje in bed heen gebogen en huilend kind in de armen van een vrouw in bed) aan bod. Alle interviews zijn op video opgenomen en naderhand, zowel door de interviewer als door een onafhankelijke derde, gescoord. De betrouwbaarheid van de scores is gemeten aan de hand van 'Cohens kappa'. Over het algemeen bleken de scores heel betrouwbaar, de range van de kappa's varieerde van .641 tot 1.00, met een gemiddelde van .900.

Voor het verkrijgen van relevante achtergrondinformatie met betrekking tot gezinsgegevens en normen en waarden ten aanzien van seksualiteit, werd gebruik gemaakt van een voor dit onderzoek ontwikkelde vragenlijst voor de ouders. Bij opgave voor deelname ontvingen zij de vragenlijst met daarbij het verzoek deze ongeveer een week na het interview te retourneren.

Resultaten

De hierna te beschrijven resultaten zijn voor wat betreft 'voorlichting' en 'vragen van kinderen' gebaseerd op de oudervragenlijst. De gegevens inzake de kennis over seksualiteit zijn afkomstig van de interviews met de kinderen. Hierbij is de volgorde van bespreking gerelateerd aan de volgorde waarin kinderen kennis verwerven. Bij nagenoeg alle items bleek een toename van kennis met de leeftijd. Vandaar dat dit bij het beschrijven van de resultaten verder buiten beschouwing wordt gelaten. Hierbij moet opgemerkt worden dat de tweejarigen (enerzijds door beperkte verbale mogelijkheden, anderzijds doordat ze echt minder wisten) duidelijk veel minder konden vertellen dan de andere kinderen. Om één en ander te verduidelijken worden sommige items in tabellen gezet waarbij een onderverdeling wordt gemaakt naar leeftijdsgroep (twee-, drie- en vierjarigen enerzijds en vijf- en zesjarigen anderzijds) en sekse.

Voorlichting

Vrijwel alle ouders vinden het belangrijk om hun kinderen seksueel voor te lichten. Ze doen dit echter niet zomaar. Gesprekken over seksualiteit vinden meestal plaats na een vraag van het kind (52%), naar aanleiding van een gebeurtenis zoals een geboorte in de naaste omgeving (13%), of een combinatie van beide (11%). Dit wil niet zeggen dat ouders het makkelijk vinden om met (jonge) kinderen over seksualiteit te praten. Onderwerpen die 'zakelijk' kunnen worden besproken en waar kinderen veelal mee worden geconfronteerd, zoals lichamelijke sekseverschillen, zwangerschap en geboorte komen in de meeste gezinnen aan de orde (resp. 95%, 91%, 84%). Dit in tegenstelling tot meer 'bedreigende' onderwerpen, zoals seksueel misbruik van kinderen, geslachtsgemeenschap en seksualiteit (los van de conceptie) die meestal niet worden besproken (resp. 91%, 83%, 71%). Ouders bespreken meer met oudere dan met jongere kinderen.

Vragen van kinderen

In dezelfde lijn als het voorgaande vragen kinderen doorgaans zelf al op tweejarige leeftijd naar lichamelijke sekseverschillen (86%), rond de 2½ à 3 jaar naar zwangerschap (76%) en

met ongeveer 3 jaar naar geboorte (70%). Daarentegen zijn seksualiteit van volwassenen (los van het verwekken van kinderen), geslachtsgemeenschap en zeker seksueel misbruik van kinderen onderwerpen waar kinderen over het algemeen niet naar vragen (resp. 17%, 14%, 5%).

Kennis over geslachtsidentiteit

Kinderen zijn zich ervan bewust dat er 2 seksen bestaan. Zij motiveren het sekseverschil bij de plaat met geklede kinderen voornamelijk aan de hand van culturele aspecten (65%). De meeste antwoorden betreffen de kleding en haardracht: "Het meisje heeft langere haren dan de jongen." Dit in tegenstelling tot de motivatie voor het sekseverschil bij de blote kinderen welke meestal genitaal van aard is (41% spontaan en 25% bij navraag). Tabel 2 geeft het percentage kinderen dat culturele kenmerken noemt alsmede het percentage kinderen dat genitale kenmerken geeft.

Op 2 tweejarigen na kennen alle kinderen hun eigen geslachtsidentiteit (97%). Tevens weten zij dat ze dit geslacht al als baby hadden en dat ze ook later van dit geslacht zullen zijn. Dit wil niet zeggen dat kinderen hun geslachtsidentiteit ook kunnen motiveren. Ruim een derde deel van de kinderen (37%) geeft geen of een irrelevante motivatie. Eén derde van de kinderen (32%) geeft een culturele motivatie, zoals (een meisje van 5): "Ik heb toch een paardestaart!" en (een jongen van 5): "Ik kan heel goed voetballen hoor!" Eén vijfde deel (22%) noemt een genitaal kenmerk. Zoals te zien is in tabel 2 gaat het hierbij bijna alleen om vijf- en zesjarigen. 6 Kinderen (10%) kennen naar ze zeggen hun geslachtsidentiteit doordat iemand (één van de ouders, meestal de moeder) het heeft verteld.

Tabel 2. Motivatie voor het sekseverschil en de eigen geslachtsidentiteit onderverdeeld naar leeftijdsgroep en sekse (in procenten).

variabele	2, 3 en 4-jarigen			5 en 6-jarigen			totaal n=63
	♀ n=18	♂ n=15	Σ n=33	♀ n=14	♂ n=16	Σ n=30	
motivatie sekseverschil							
-o.b.v. culturele kenmerken*	39	47	42	86	94	90	65
-o.b.v. genitale kenmerken*	22	27	24	64	56	60	41
motivatie geslachtsidentiteit							
-o.b.v. genitale kenmerken	6	13	9	29	44	37	22

* Bij deze items is een significant verschil ten aanzien van de 2 leeftijdsgroepen gevonden.

Kennis van de primaire geslachtskenmerken

Van de primaire geslachtskenmerken kennen bijna alle kinderen de borsten (94%). De kinderen die een functie voor de borsten weten aan te geven (37% kan dit niet) noemen enkel de voedingsfunctie. Op 3 meisjes van 2 jaar na kennen alle kinderen (95%) de penis. Aan de penis wordt doorgaans de uitscheidingsfunctie toegekend (84%). Slechts 1 meisje van 6 jaar vertelt iets, maar dan nog zeer beperkt, over de seksuele functie: "Je kan eraan voelen. Dat mag ik bij Boaz doen als ik bij hem ben." Overeenkomstig de penis is ook de vagina bij de

meeste kinderen bekend (78%). Ook hier wordt veelal de uitscheidingsfunctie voor genoemd (68%) met dat verschil dat je er volgens sommige kinderen 'ook mee kunt poepen'. Vanaf 5 jaar vertellen 4 kinderen (6%) iets over de geboortefunctie. Zo zegt een meisje van 5 jaar: "Er zijn daar 3 gaatjes. 1 is voor je poep, 1 is voor je plas en 1 is voor de baby om erdoor te kunnen." 2 Kinderen (3%, 5 en 6 jaar) geven iets aan van een seksuele functie. Zo kan je het volgens de vijfjarige 'aaien'. Opvallend is dat de namen die kinderen hanteren voor de vagina gevarieerder zijn dan die voor de penis. Zo worden in het onderzoek voor de penis naast overwegend 'piemel' de namen 'oshi' (Arabisch), 'tollie' (Surinaams), 'plasser', 'tutu' en 'muis' gehanteerd. Voor de vagina worden naast met name 'kutje' de namen 'poentje/poenie' (Surinaams), 'vagijntje', 'spleet/spleetje', 'kontje', 'billen', 'bibs/bibsje', 'tutu' (Arabisch), 'poes/poesje', 'boemetje', 'plasmaatje', 'plasma' en 'plasser/plassertje' gebruikt. In tabel 3 staat het percentage kinderen dat de voedingsfunctie voor de borsten geeft alsmede het percentage kinderen dat de uitscheidingsfunctie voor zowel de penis als de vagina geeft.

Tabel 3. Kennis inzake de functies van de primaire geslachtskenmerken onderverdeeld naar leeftijdsgroep en sekse (in procenten).

variabele	2,3 en 4-jarigen			5 en 6-jarigen			totaal n=63
	♀ n=18	♂ n=15	Σ n=33	♀ n=14	♂ n=16	Σ n=30	
voedingsfunctie borsten *	33	53	42	86	88	87	63
uitscheidingsfunctie penis	72	80	76	86	100	93	84
uitscheidingsfunctie vagina	56	67	61	79	75	77	68

* Bij dit item is een significant verschil ten aanzien van de 2 leeftijdsgroepen gevonden.

Kennis rondom geboorte

Op de vraag waar baby's vandaan komen geeft de grootste groep kinderen (44%) een antwoord als: "Uit de buik." Sommige kinderen denken dat de baby in het zaadje of eitje wacht totdat het geboren wordt. Een meisje van 6 jaar vertelt: "Er zit een zaadje in mama's buik, dat wordt een eitje, dat eitje wordt steeds groter en dat wordt dan weer een baby." Door 6 kinderen van 5 en 6 jaar (10%) wordt iets over de bevruchting, of groei en geboorte verteld. Dit staat weergegeven in tabel 4.

Over het algemeen zijn de kinderen niet goed op de hoogte hoe de baby uit de buik komt. Keel, nek, borst en oren worden als mogelijke uitgangen genoemd. Op gerichte vragen van de interviewer of de baby uit een bepaald lichaamsdeel kan komen reageren kinderen vaak, nadat de voorgaande lichaamsdelen (billen, navel, mond én vagina) als niet plausibel werden afgedaan in de trant van 'dan zal de buik wel moeten worden opengemaakt'!

Kennis van voortplanting

De meerderheid van de kinderen (84%) kan geen antwoord geven op de vraag hoe de baby in de buik is gekomen. 1 Vier- en 5 vijf- en zesjarige (10%) weten iets van de (technische) bevruchting te vertellen. Het gaat hierbij dan wel om de kennis dat het zaadje en eitje bij elkaar moeten komen, maar hoe dat in zijn werk gaat is voor deze kinderen een raadsel. Zo

zegt een zesjarig meisje: "De vrouw heeft eitjes en de man heeft zaadjes en als ze dan getrouwd zijn dan komt er een dikke buik. (En waar zitten die eitjes?). In de buik (En de zaadjes?). Ook in de buik. (Wat moet er dan met die eitjes en die zaadjes gebeuren?). Die komen bij elkaar. (Hoe komen die bij elkaar?). Ja, daar snap ik nou dus ook niets van!" Eén vijfjarige en 3 zesjarigen (6%) brengen geslachtsgemeenschap ermee in verband, zoals (meisje van 6): "Dan moeten papa en mama vrijen. (Hoe doen ze dat?). Piemel in de plasser (En dan?). Dan krijgen ze een baby."

Tabel 4. Antwoord op vraag waar baby's vandaan komen onderverdeeld in leeftijdsgroep en sekse (in procenten).

variabele	2, 3 en 4-jarigen			5 en 6-jarigen			totaal
	♀ n=18	♂ n=15	Σ n=33	♀ n=14	♂ n=16	Σ n=30	
uitleg bevruchting of groei en geboorte	0	0	0	27	13	20	10

De meeste kinderen (65%) weten wel dat zowel een man als een vrouw nodig zijn voor het maken van een baby, maar kunnen dit nauwelijks tot niet motiveren. Vanaf 5 jaar vertellen sommige kinderen (11%) iets over het zaadje bij de man en het eitje bij de vrouw. Slechts 1 vijfjarige jongen heeft het hierbij over geslachtsgemeenschap ("Piemel in de plasser steken"). Wat de vader en de moeder moeten doen om een baby te krijgen is doorgaans niet bekend bij de kinderen. Voor de moeder komen de gedachten vaak neer op wachten tot ze een dikke buik heeft, (veel) eten, een speciaal drankje kopen en het doorslikken van een zaadje en/of eitje. 7 Kinderen (11%) geven een sociaal antwoord (zoals 'zorgen dat de baby warm blijft' of 'de fles geven'). Een veel gehoorde reactie voor de vader is dat hij niets kan doen ("Dan heeft hij gewoon pech gehad" en "Dat kunnen papa's niet"). Ook voor de vader wordt door 6 kinderen (10%) een sociaal antwoord gegeven, zoals: "Papa moet mama knijpen als zij pijn heeft." Het percentage kinderen dat vindt dat zowel een vader als een moeder nodig zijn voor de conceptie alsmede het percentage kinderen dat voor beiden een sociale handeling geeft staat in tabel 5.

Tabel 5. Kennis van de noodzakelijkheid van een vader en een moeder bij de conceptie en de voorwaarde van een sociale handeling voor beide onderverdeeld naar leeftijdsgroep en sekse (in procenten).

variabele	2, 3 en 4-jarigen			5 en 6-jarigen			totaal
	♀ n=18	♂ n=15	Σ n=33	♀ n=14	♂ n=16	Σ n=30	
noodzakelijkheid vader én moeder	56	73	64	79	56	67	65
-sociale handeling voor de moeder	6	0	3	7	67	4	
-sociale handeling voor de vader	6	0	3	0	63	3	

Kennis over seksueel gedrag van volwassenen

Bij de plaat van de kussende man en vrouw geven de kinderen over het algemeen een magere (70%) dan wel iets uitvoeriger beschrijving van kussen/knuffelen (22%). Tabel 6 laat zien hoe de onderverdeling hierbij naar leeftijdsgroep en sekse eruit ziet. Deze beschrijvingen zijn veelal vertaald naar de eigen belevingswereld. Illustratief is het antwoord (meisje van 5): "Ze geven elkaar een kusje (waarom geven ze elkaar een kusje?) Omdat ze elkaar lief vinden (Zijn er nog meer dingen die mensen doen als ze elkaar lief vinden?) Ja, dan gaan ze met elkaar dansen of spelen."

Opvallend bij de geslachtsgemeenschap bedrijvende man en vrouw is dat ruim een derde van de kinderen (38%) de plaat zo draait dat de mensen als het ware staan in plaats van liggen. Zoals valt op te maken uit tabel 6 doen twee-, drie- en vierjarigen dit vaker dan vijf- en zesjarigen. De beschrijvingen van de helft van de kinderen (49%) liggen in de sfeer van dansen, slapen, praten, klimmen of stoeien (als spel). Door 40% wordt een beschrijving van kussen/knuffelen gegeven. 2 Vijf- en 5 zesjarigen (11%, zie tabel 6) vertellen iets over seksuele handelingen. Toch blijken ook deze kinderen niet echt op de hoogte te zijn van geslachtsgemeenschap. Zo zegt een jongen van 6 jaar: "Daar liggen ze te neuken (hoe zie je dat?) Omdat ze bloot zijn (en heb je een idee wat dat is 'neuken'?) Nee (Maar je weet wel dat ze daar bloot voor moeten zijn?) Ja (en waarom zouden ze neuken denk je?) Geen idee."

Tabel 6. Kennis over seksueel gedrag van volwassenen onderverdeeld naar leeftijds groep en sekse (in procenten).

variabele	2, 3 en 4-jarigen			5 en 6-jarigen			totaal
	♀ n=18	♂ n=15	Σ n=33	♀ n=14	♂ n=16	Σ n=30	
magere/uitvoerige beschrijving van kussen/knuffelen bij liefkozende volwassenen	94	87	91	100	88	93	92
magere beschrijving van seksuele handelingen bij coïterende volwassenen	0	0	0	21	25	24	11
-plaat kwart slag gedraaid*	56	73	67	14	6	10	38

* Bij dit item is een significant verschil ten aanzien van de 2 leeftijdscategorieën gevonden.

Kennis inzake grenzen tussen lichamelijke intimiteit en seksuele handelingen

Bij het blote meisje dat de penis van de jongen aanraakt beschrijven kinderen meestal gewoon wat ze zien (70%). Soms wordt daar nog een emotie bij gegeven ("De jongen vindt het niet leuk dat zij dat doet"). Andere kinderen associëren de weergegeven situatie met het elkaar helpen plassen of het elkaar uitlachen om de genitalien.

Kinderen betrekken de getoonde interacties tussen volwassenen en kinderen doorgaans op zichzelf en verklaren ze vanuit hun eigen belevingswereld. Nergens wordt ook maar gehint op een mogelijk seksueel karakter van de interacties.

Conclusie en discussie

Algemene conclusie van het onderzoek is dat de kennis van jonge kinderen over seksualiteit gering is en beperkt tot de basiskennis van sekseverschillen, geslachtsidentiteit, primaire geslachtsdelen en de (niet seksuele) functies van de genitalien. Kennis over geboorte, voortplanting en geslachtsgemeenschap is beperkt en neemt af in de volgorde van de genoemde items. Vanaf 5 jaar weten kinderen soms iets te vertellen over de technische kant van de bevruchting (zaadje en eitje). Kinderen weten wel dat een man en een vrouw nodig zijn bij de bevruchting, maar hebben geen idee hoe dat in zijn werk gaat. Dit past dan ook niet in de belevingswereld van het jonge kind. De honger naar kennis betreft vooral zaken die het kind zelf kan waarnemen. Ook lichamelijke intimiteit tussen kinderen onderling en tussen kinderen en volwassenen wordt uitsluitend gezien binnen het 'gebruikelijke' menselijke verkeer. Omdat ze normaliter niet met seksuele handelingen tussen volwassenen en kinderen worden geconfronteerd komen dit soort zaken niet bij ze op. Over het algemeen neemt de ontwikkeling van kennis toe met de leeftijd. Het verschil in kennis tussen jongens en meisjes is nihil. De resultaten van dit onderzoek moeten gezien de beperkte steekproef slechts als indicatief worden gezien. Mogelijke verdere vertekeningen kunnen het gevolg zijn van de onderzoekspopulatie die bestaat uit kinderen uit een grote stedelijke agglomeratie met relatief hoog opgeleide, veelal niet gelovige ouders. Dat juist deze ouders toestemming hebben gegeven is temeer opmerkelijk daar de onderzoekssetting bestond uit veel allochtonen. Tenslotte is er door sommige kinderen wellicht kennis achtergehouden.

Ondanks de genoemde beperkingen van het onderzoek kan toch gezegd worden dat als de resultaten vergeleken worden met opmerkingen van seksueel misbruikte jonge kinderen, die veelal zeer gedetailleerde kennis van seksualiteit blijken te hebben (zie onder andere Gordon, Schroeder & Abrams, 1990; Lamers-Winkelmann, 1995), bepaalde kennis van seksualiteit bij jonge kinderen tenminste als een signaal moet worden gezien (zie ook Volbert, 1992). Om antwoord te kunnen geven op de vraag welke kennis er nu als niet leeftijdsadequaat en dus afwijkend moet worden gezien, lijkt meer onderzoek op dit gebied ons zeker van belang.

Summary

Young children's knowledge of sexuality

Up to the present still little is known about young children's knowledge of sexuality. Our explorative study indicates that children in the age range of 2-6 years have very limited knowledge of sexuality. They only possessed some basic knowledge of genital differences, gender identity, sexual body parts and (non sexual) functions of the genitals. Knowledge of pregnancy and birth, procreation and adult sexual behaviour was found to be very limited and decreased in the order of the mentioned themes. Older children generally knew more than younger ones.

Literatuur

- Bem, S.L. (1989). Genital knowledge and gender constancy in pre-school children. *Child development*, 60: 649-662.
- Bernstein, A.C., & P.A. Cowan (1975). Children's concepts of how people get babies. *Child development*, 46: 77-91.

- Brilleslijper-Kater, S.N. (1995). *Over bloemetjes en bijtjes; een onderzoek naar de kennis van seksualiteit bij kinderen van 2 tot en met 6 jaar*. Doctoraal scriptie binnen de vakgroep Pedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.
- Gordon, B.N., C.S. Schroeder & Abrams, J.M. (1990). Age and social-class differences in childrens knowledge of sexuality. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19: 33-43.
- Gruental Klestadt, A. (1993). *Hoe willen wij ernaar kijken?*; een literatuurstudie naar verschillende conceptualiserings van seksualiteit van kinderen. Doctoraal scriptie binnen de vakgroep ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit van Amsterdam.
- Lamers-Winkelmann, F. (1995). *Seksueel misbruik van jonge kinderen*; een onderzoek naar signalen en signaleren, en naar ondervragen en vertellen inzake seksueel misbruik. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Moore, J.E., & Kendall, D.G. (1971). Children's concepts of reproduction. *The Journal of Sex Research*, 7: 42-61.
- Volbert, R. (1992). Statements about sexual abuse and sexual knowledge of pre-school children. Paper presented at the Third European conference on Psychology and Law, Oxford.